

ЛЕКСИКОГРАФСКИЯТ АСПЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИ БЪЛГАРИСТИ ВЪВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА МДУ „М. В. ЛОМОНОСОВ“

Abstract: The paper is devoted to the role of lexicographical problems in teaching Bulgarian at Slavic department within the Philological Faculty at Lomonosov Moscow State University. The article gives information about lexicographical special courses and special seminars, about yearly projects and diploma thesis. It describes a diploma thesis and MPhil (written under the guidance of the articles authors) which represent dictionaries made by a student and an undergraduate student.

Key words: teaching Bulgarian, special courses of lexicography, diploma thesis

Една от важните съставки на филологическото образование и подготовката на квалифицирани специалисти лингвисти е лексикологията. Ясно е, че обучението по лексикология (в теоретичен и практически план) задължително предполага и лексикографския аспект (също като комплекс теоретични знания и практически умения и навици). С пълно право може да се каже, че сериозна подготовка по лексикология не е възможна без лексикография.

Във Филологическия факултет на Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ студентите българисти имат възможност да слушат теоретични спецкурсове по проблеми на българската лексикология и лексикография (обикновено 3 или 4 курс – 36 часа). По традиция, утвърдила се в Катедрата по славянска филология, тези курсове се четат от български лектори – специалисти езиковеди, в т. ч. лексиколози и лексикографи (доц. М. Божилова, проф. В. Вътов, доц. М. Димитрова). Българските ни колеги осигуряват високо равнище на теоретичната подготовка на млади руски българисти, като ги запознават с вече станалите класически, а също така и с най-новите концепции в областта на лексикологията и лексикографията, анализират съществуващите български речници, не само информират студентите за издадените през последните години български речници, но и дават сериозна научно обоснована професионална оценка на тези речници.

Освен това лексикографските проблеми в друг аспект – практическо-изследователски – се разглеждат и на спецсеминарите (ръководители доц. О. А. Ржанникова и ст. преп. Е. В. Тимонина). Под ръководството на тези преподаватели определена част от студентите пишат курсови работи, свързани с лексикографската проблематика. Като пример може да бъде посочена кур-

совата работа на студентката Антонина Тверицкая (2010/2011 учебна година, 2 курс, научен ръководител доц. О. А. Ржанникова) „Българско-руският речник на С. Б. Бернщейн и съвременната българска лексикография“. В работата бяха съпоставени посочения в заглавието речник, многократно преиздаван през втората половина на XX в., и българско-руската част от един съвременен български речник – *Руско-български/Българско-руски речник* (съст. Рада Чобанова, София: Колибри, 2007). Като съпостави тези речници по утвърдените в лексикографията параметри, студентката получи интересни научни резултати, които засягат, от една страна, лексикографските концепции на двата изследвани речника, а от друга – в определена степен свидетелстват за някои процеси в българската лексика през втората половина на XX в.

Освен курсови работи, подобни на разгледаната по-горе, посветени на описание или съпоставка на конкретни речници, има и други разработки, които представляват собствени студентски опити за създаване на речници. Разбира се, в този случай не става дума за мащабни лексикографски трудове – големи тълковни или двуезични речници. Научните ръководители и авторите студенти си поставят значително по-скромни задачи, но като резултат се получават малки специализирани речници, представящи такива групи лексика, които доста рядко стават обект на „класическата“ лексикография.

Студентите, решили да изберат за дипломната си (а преди това, разбира се, и за курсовата) работа създаване на един речник, се сблъскват с редица въпроси, решението на които не им се предлага наготово в лекционните курсове, предвидени за славистите на Филологическия факултет на МДУ „М. В. Ломоносов“, нито се обсъждат с тях достатъчно детайлно в спецкурсовете по руска или българска лексикология. Затова подобни дипломни работи са интересни в няколко отношения: първо – добре показват способността на студента да вижда въпросите от теоретичната сфера, които трябва да бъдат решени в рамките на дадената дипломна работа, да намери отговори на тези въпроси по най-пълнен и рационален начин, да работи самостоятелно; второ – показват способността на студента прецизно и търпеливо да работи с голям по обем езиков материал; трето – като резултат може да се появи речник, който заслужава (разбира се, след сериозна редакционна работа) да бъде предложен за публикуване.

От дипломните работи, имащи за цел да се създаде един речник и написани от студенти българи, като пример на това какво могат да правят студентите ни, може да бъде разгледана по-детайлно дипломната работа на Юлия Кудрявцева (научен ръководител ст. преп. Е. В. Тимонина), защитена през пролетта на 2011 г. Тя съдържа теоретичен анализ, направен на доста високо ниво, и интересен (между другото и в практически смисъл) тематичен речник.

Темата на дипломната работа е „Опит за съставяне на българско-руски юридически речник (в сферата на наказателното право)“. Темата е предложена от самата студентка, която превежда много и активно от български на

руски и от руски на български. Това стана естествен повод да се запознае с всички достъпни за руския преводач руско-български и българско-руски юридически речници и да ги анализира в процеса на работата с тях. Така сама стигна до решението да предприеме опит да подготви собствен вариант на подобен речник.

Окончателният вариант на текста на дипломната работа демонстрира кръга на въпросите, които трябва да са обмислени от студентите, заели се с подобни теми.

Първата група въпроси са какво е терминът, къде минава границата между термина и общоупотребимата лексика и в какво съотношение могат (и трябва) да бъдат представени в терминологичен речник и двете групи думи, кои части на речта могат да се преценят като термини, какво е терминологично съчетание и по какъв начин то може (и трябва) да бъде представено в терминологичен речник.

Втората група въпроси са ориентацията на речника (за какви цели трябва да служи), адресирането на речника (кой ще ползва този речник), обемът на речника и принципите на търсенето на лексиката за речника (кои материали трябва да се използват и дали съществуват обективни критерии за подборът на лексиката за речника).

Третата група въпроси са свързани със създаването на макроструктурата на речника:

- избиране на принципите на представянето и разполагането на лексиката;
- определяне на главните части на речника;
- представяне на термините словосъчетания.

Четвъртата група въпроси определят микроструктурата на речника:

- лема;
- зона на фонетическата информация;
- зона на граматическата информация;
- зона на еквивалентите.

Студентката се запозна с всички достъпни ѝ терминологични руско-български и българско-руски речници, излезли през периода от 1944 до 1989 г., между които откри само един българско-руски юридически терминологичен речник. За периода след 1989 г. до 2011 г. са разгледани терминологични юридически речници за превод на/от английски, немски, френски и латински (общо 18, включително един многоезичен).

Шест от 18-те речника се анализират много детайлно, като плюсовете и минусите, открити при този анализ, са взети предвид при формирането на собствен тематичен речник. Тези шест речника са подчертани специално в посочения по-долу списък.

Като се избират лексемите за създавания в рамките на дипломната работа речник, се използват следните източници:

1. Балканджиева, Б. Английско-български юридически речник. София, 1999.
2. Беленски, Р. Криминалистика. София, 2008.
3. Большой юридический словарь под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорышна. М., 1998.
4. Буров, С., П. Пехливанова. Малък тълковен речник на българския език. Велико Търново, 1998.
5. Българско-руски юридически речник. София, 1975.
6. Данов, Х. Английско-български юридически речник. София, 1999.
7. Манев, Н. Наказателно-процесуално право. Ръководство за студенти. София, 2009.
8. Минчев, Т. Учебен руско-български тълковен строителен речник. София, 1989.
9. Многоезичен тематичен речник по европейска интеграция. София, 2007.
10. Наказателен кодекс на Република България, ред. 2009.
11. Наказателно-процесуален кодекс на Република България, ред. 2006.
12. Пашов, П., Хр. Първев. Правоговорен и правописен речник на българския език. София, 2009.
13. Паликарски, М. Наказателно-изпълнително право. София, 1997.
14. Российская юридическая энциклопедия. М., 1999.
15. Гочев, Г., С. Гочева. Руско-български бизнес речник. София, 2009.
16. Русско-болгарский тематический словарь. Т. 3. Москва: T&P Publishing, 2010.
17. Попова М. и др. Терминологичен речник по хуманитарни науки. София, 2007.
18. Попова М. и др. Терминологичен речник по природни науки. София, 2006.
19. Тимонина, Е. В., Г. А. Мартынова. Болгарско-русский и русско-болгарский словарь. Москва, 2004.
20. Уголовный кодекс Российской Федерации, ред. 2010.
21. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, ред. 2010.
22. Георгиев, Г., Л. Велинов. Юридически речник. София, 2007.
23. Юридический энциклопедический словарь. Москва, 1984.
24. Български национален корпус. <http://search.dcl.bas.bg>
25. Достъп до правото на Европейския съюз. <http://eur-lex.europa.eu>
26. Eurovoc. Многоезичният тезаурус на Европейския съюз. <http://eurovoc.europa.eu>
27. Глоссарий.ru. <http://glossary.ru>
28. Официален сайт на Европейския съюз. Публикации и документи. http://europa.eu/documentation/index_bg.htm

29. Словари и енциклопедии <http://dic.academic.ru>

30. Тълковен речник на българския език <http://talkoven.onlinerechnik.com>

31. Юридическа енциклопедия. http://juen.bg/index_je.htm.

Речникът има обем 700 лексеми, включва граматическа и фонетическа информация, която е полезна и за руския, и за българския преводач, а също така има специална част, където се дават дефиниции на термините, тъй като се предполага, че с този речник най-активно ще работят преводачи, които не са юристи. Речникът съдържа и списък на съкращения. Като пример за извършената лексикографска работа привеждаме една страница от речника:

дело <i>sr</i>	дел-о <i>sr</i>	<i>в юриспруденции - административное или судебное разбирательство по какому либо факту, событию, судебный процесс</i>
админи- стративно ~	административно ~	<i>-публично-правовой спор, одной из сторон в котором выступает орган исполнительной власти или местного самоуправления</i>
висящо ~	приостановленное ~	<i>-судебный процесс, решение по которому не было принято или еще не вошло в законную силу</i>
гражданско ~	гражданское ~ (NB:ударение!)	<i>-дело, рассматриваемое в гражданском суде</i>
наказателно ~	уголовное ~	<i>-дело, возбужденное в установленном законом порядке в случае обнаружения признаков преступления</i>
~ от общ характер	~ публичного характера	<i>-дело, которое может быть возбуждено не только по заявлению потерпевшего, но и по сообщению о совершенном преступлении</i>
~ от частен характер	~ частного характера	<i>-дело, которое может быть возбуждено только по заявлению, поданному потерпевшим или его законным представителем</i>

<i>NB: давам/дам ход на ~</i>	<i>NB: дава́ть/да́ть ход ~у</i>	
<i>образувам ~</i>	<i>возбужда́ть/возбуди́ть ~</i>	
<i>приключвам/приключа~</i>	<i>закрыва́ть/закры́ть ~</i>	
		<i>(см. казус, разглеждане на делото)</i>
<i>десезирам</i>	<i>снима́ть/сня́ть (с суда) требование о правовой защите</i>	<i>посредством отзыва иска, заявления, жалобы (см. сезирам)</i>
<i>дивёрсия ж</i>	<i>диве́рсия ж</i>	<i>в уголовном праве РФ - преступление против безопасности государства (разрушение или повреждение предприятий, средств связи, объектов жизнеобеспечения населения в целях подрыва экономической безопасности и обороноспособности)</i>

Интересът към лексикографски разработки при обучението във Филологическия факултет на МДУ „М. В. Ломоносов“ проличава и от още пример. През 2010 г. защити магистърска дипломна работа Димитър Константинов, българин, завършил руска филология във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, магистрант във Филологическия факултет на МДУ „М. В. Ломоносов“. Работата се нарича „Футболната лексика в руски, български и английски – опит за създаване на триезичен речник справочник“ (научен ръководител доц. О. А. Ржанникова).

В този случай обект на лексикографска обработка стана лексика, свързана с една доста актуална в съвременния свят професионална сфера, която предполага постоянни международни контакти. Освен това футболната лексика е широко разпространена в съвременните печатни и електронни медии, в интернет, в устната комуникация. Тези обстоятелства обуславят обосноваността и актуалността на идеята за създаване на подобен речник.

Речникът се базира върху обширен материал – официални документи на международните и съответните национални футболни федерации, спортни вестници и списания, футболни интернет форуми, блогове и т. н.

При разработване на концепцията на речника авторът му трябваше да реши и напълно аргументирано реши редица доста сложни и важни теоретични проблеми, един от които е строгото разграничаване на футболната тер-

минология, представена в официалните документи на футболни федерации, и футболната лексика, функционираща в текстове с по-популярен и общ характер. Като резултат речникът беше разделен на две части: „Футболна терминология“ и „Футболна лексика“.

Всяка речникова статия включваше съответната единица на руски с превод на български и английски, подробна справка (тълкуване) на български и най-разпространени словосъчетания с тази лексема.

Речникът (и съответно магистърската дипломна работа) получи висока оценка от специалистите лексикографи в Катедрата по славянска филология.

Такива самостоятелно разработени от студенти и магистранти речници с пълно право можем да смятаме за значим резултат от обучението на българистите във Филологическия факултет на МДУ „М. В. Ломоносов“.